

ΤΟΥ **Τζερόμ Ρούς***

Βρισκόμαστε στην έναρξη μιας νέας φάσης στην παγκόσμια οικονομική κρίση. Πώς γίνεται να μας λένε συνεχώς οι ηγέτες του κόσμου ότι “αυτή η κρίση έχει τελειώσει”, και -έχουμε βαρεθεί πια την ίδια παράλογη ιστορία- κάποια άλλη κρίση να έρχεται σε ένα άλλο μέρος του πλανήτη, γελοιοποιώντας αυτή την επίσημη αφήγηση και τους ανόητους προπαγανδιστές της στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον ακαδημαϊκό κόσμο; Όπως έχει σημειώσει ο Ντέιβιντ Χάρβεϊ, και όπως ο εν εξελίξει πανικός των αναδυόμενων αγορών επιβεβαιώνει, ο καπιταλισμός ποτέ δεν επιλύει τις κρίσεις του - απλώς τις μετατοπίζει γεωγραφικά.

Μπορεί να μην έχετε διαβάσει γι’ αυτό στα γενικά μέσα ενημέρωσης ακόμα, αλλά ο οικονομικός τύπος είναι γεμάτος: οι χρηματοπιστωτικές αγορές αντιμετωπίζουν σήμερα μια “αιματοχυσία” πάνω στην εμβάθυνση της αναταραχής στην παγκόσμια περιφέρεια. Όπως έγραψα ήδη, πέντε χρόνια μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, βρισκόμαστε στην έναρξη μιας νέας φάσης στην παγκόσμια οικονομική κρίση. Τη στιγμή που οι ευρωπαίοι ηγέτες επαίρονται ότι το πρόβλημα του χρέους είναι τελικά “υπό έλεγχο”, οι επενδυτές χάνουν την ψυχραιμία τους μπροστά σε μια κινεζική επιβράδυνση και η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ “στενεύει” το πρόγραμμα τόνωσης της οικονομίας. Ο φόβος είναι ότι το επακόλουθο πρόβλημα ρευστότητας και η εμπορευματική κάμψη θα επηρεάσουν αρνητικά την ικανότητα ορισμένων αναπτυσσόμενων χωρών να αποπληρώσουν τα χρέη που συσσώρευσαν κατά την τελευταία δεκαετία των φτηνών πιστώσεων.

Αυτός ο φόβος οδηγεί τώρα σε έναν γενικευμένο πανικό των επενδυτών που αναστατώνει τις χρηματοπιστωτικές αγορές, προκαλώντας την κατάρρευση της αξίας των νομισμάτων των αναδυόμενων αγορών από την Αργεντινή έως την Τουρκία, την Ινδονησία, τη Νότια Αφρική. Εδώ δεν θέλω να σταθώ πάρα πολύ στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού του

ανανεωμένου πανικού των αγορών. Αντίθετα, θέλω να κάνουμε ένα βήμα πίσω και να θέσω ένα περισσότερο καίριο ερώτημα που κανείς δεν φαίνεται πραγματικά να αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή: πώς γίνεται να μας λένε συνεχώς οι ηγέτες του κόσμου ότι “αυτή η κρίση έχει τελειώσει”, και -έχουμε βαρεθεί πια την ίδια παράλογη ιστορία- κάποια άλλη κρίση να έρχεται σε ένα άλλο μέρος του πλανήτη, γελοιοποιώντας αυτή την επίσημη αφήγηση και τους ανόητους προπαγανδιστές της στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον ακαδημαϊκό κόσμο;

Μια πραγματική θεωρία της καπιταλιστικής κρίσης

Ένας από τους κύριους λόγους για αυτήν την παράξενη απόκλιση μεταξύ αφήγησης και πραγματικότητας είναι ότι επενδυτές, πολιτικοί και οικονομολόγοι φαίνεται να είναι εσκεμμένα τυφλοί στις εσωτερικές αντιφάσεις που καθορίζουν το καπιταλιστικό σύστημα. Ο κορυφαίος γεωγράφος Ντέιβιντ Χάρβεϊ, στο σημαντικό έργο του που εκτείνεται σε πάνω από τέσσερις δεκαετίες και κορυφώνεται στο Το Αίνιγμα του Κεφαλαίου και οι Κρίσεις του Καπιταλισμού (2010), υιοθετεί τις οξύνειες ιδέες του Μαρξ για αυτές τις αντιφάσεις, προκειμένου να αναπτύξει μια ισχυρή θεωρία της καπιταλιστικής κρίσης. “Ο καπιταλισμός”, παρατηρεί ο Χάρβεϊ, “ποτέ δεν επιλύει τις κρίσεις του· τις μετατοπίζει γεωγραφικά”. Αυτό που βλέπουμε στις αναδυόμενες αγορές σήμερα δεν είναι μια γενική ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας, αλλά μια μετατόπιση της κρίσης από τη μία περιοχή στην άλλη.

Εμπνεόμενος ιδιαίτερα από τα Grundrisse, όπου ο Μαρξ σημείωσε ότι το κεφάλαιο δεν μπορεί να συμμορφωθεί με κανένα όριο στη συνεχή κυκλοφορία, ο Χάρβεϊ παρατηρεί πως -κάθε φορά που η διαδικασία συσσώρευσης του κεφαλαίου συναντά ένα όριο- πρέπει αμέσως να μετατραπεί σε φράγμα, το οποίο μπορεί στη συνέχεια να παρακαμφθεί ή να ξεπεραστεί. Δεδομένου ότι το κεφάλαιο δημιουργεί συνεχώς υπεραξία (μέσω της εκμετάλλευσης της μισθωτής εργασίας και των προσόδων που εξάγονται από την έντοκη πίστωση), χρειάζεται διαρκώς να βρίσκει τρόπους για να επανεπενδύσει το πλεόνασμα αυτό σε κερδοφόρες αγορές (όπως η χρηματιστηριακή αγορά, η στεγαστική αγορά, οι αγορές εμπορευμάτων και η αγορά ομολόγων). Αυτό οδηγεί σε μια ξέφρενη αναζήτηση από την πλευρά των επενδυτών για τις υψηλότερες δυνατές αποδόσεις. Σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά, όπου το κεφάλαιο μπορεί να ρέει ελεύθερα από τη μία χώρα στην άλλη, αυτή η συνεχής αναζήτηση για την απορρόφηση του πλεονάσματος γίνεται ένα πραγματικά πλανητικό φαινόμενο, με τους εμπόρους και τους επενδυτές να διατρέχουν αδιάκοπα τον κόσμο αναζητώντας τις καλύτερες επενδυτικές ευκαιρίες.

Πώς σκάνε οι φούσκες

Το πρόβλημα είναι ότι η συσσώρευση μπορεί να φτάσει σε ένα σημείο όπου η συνεχής επανεπένδυση κεφαλαίων παύει να παράγει επαρκείς αποδόσεις. Όταν όλοι συσσωρεύουν στην ίδια αγορά, το κεφάλαιο πλημμυρίζει και τα ποσοστά κέρδους τελικά μειώνονται. Με νεοκλασικούς όρους, αυτό ονομάζεται σκάσιμο της «φούσκας», και αυτές οι φούσκες -όπως και οι αγορές τους- έχουν πολλές μορφές: στεγαστικές φούσκες, φούσκες μετοχών, φούσκες εμπορευμάτων, ακόμη και φούσκες δημόσιου χρέους (σκεφτείτε την Ελλάδα). Σε αυτό το σημείο, οι καπιταλιστές θα αρχίσουν σταδιακά να εκποιούν σε αυτές τις αγορές αναζητώντας πιο επικερδείς επενδυτικές ευκαιρίες αλλού. Αυτό μπορεί να θέσει σε κίνηση μια καθοδική πορεία όπου η μαζική εκποίηση οδηγεί τελικά σε πανικό: καθώς επενδυτές αποσύρουν τα χρήματά τους από την αγορά, άλλοι αρχίζουν να φοβούνται την περαιτέρω υποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων τους, και σπεύδουν προς την έξοδο όλοι μαζί - προωθώντας έτσι μια άτακτη φυγή των επενδυτών.

Ενώ η εν λόγω αγορά καταρρέει (είτε είναι η αγορά των ελληνικών ομολόγων είτε η αγορά παραγώγων ενυπόθηκων δανείων στις ΗΠΑ), το κεφάλαιο πρέπει να βρει γρήγορα έναν τρόπο να αποκατασταθεί μια νέα ισορροπία. Δεδομένου ότι η πίστη είναι η “ψυχή” κάθε προηγμένης καπιταλιστικής οικονομίας, είναι απολύτως επιτακτική ανάγκη η φυγή των επενδυτών να μην οδηγήσει σε ένα συστημικό πάγωμα της πίστης. Τα χρέη πρέπει να πληρωθούν, οι τράπεζες πρέπει να συνεχίσουν να δανείζουν, οι επιχειρήσεις πρέπει να συνεχίσουν να επενδύουν, οι καταναλωτές πρέπει να συνεχίσουν να αγοράζουν και οι εργαζόμενοι πρέπει να συνεχίσουν να παράγουν. Αυτό απαιτεί την παρέμβαση του κράτους και των δημόσιων πιστωτών σε κρίσιμες στιγμές του πανικού των επενδυτών (όπως μετά από την κατάρρευση της Lehman και τη σχεδόν χρεωκοπία της Ελλάδας) προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχιση της κυκλοφορίας και της συσσώρευσης του κεφαλαίου με την άντληση έκτακτης πίστωσης στην οικονομία - αυτός είναι ο ρόλος του δανειστή τελευταίας καταφυγής που παραδοσιακά αποδίδεται στις κεντρικές τράπεζες και εν μέρει αναλαμβάνεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Η “χωρική διόρθωση”

Η βασική αντίληψη που ο Χάρβεϊ προσθέτει στη θεωρία της καπιταλιστικής κρίσης είναι η έννοια της “χωρικής διόρθωσης”. Το κεφάλαιο έχει τη δύναμη (και την ανάγκη) να παρακάμπτει διαρκώς τα όρια της συνεχούς συσσώρευσης, όχι μόνο μέσω των δανείων έκτακτης ανάγκης, της εντατικοποίησης της εκμετάλλευσης, ή της αποκαλούμενης “συσσώρευσης μέσω απαλλοτρίωσης”, αλλά μπορεί επίσης να προσπαθήσει να μετατοπίσει προσωρινά συστημικές πιέσεις σε άλλες γεωγραφικές περιοχές. Αυτό είναι ουσιαστικά αυτό που βλέπουμε με τον πανικό των αναδυόμενων αγορών σήμερα. Αυτή τη στιγμή, χώρες όπως

η Τουρκία, η Νότια Αφρική, η Βραζιλία και η Ινδονησία αισθάνονται το πλήγμα των δυτικών επενδυτών και κεντρικών τραπεζιτών καθώς μετατοπίζουν την κρίση του δυτικού καπιταλισμού στην παγκόσμια περιφέρεια· όπως ακριβώς οι γερμανικές και γαλλικές τράπεζες μετατόπισαν την ευρωπαϊκή τραπεζική κρίση στην περιφέρεια της ευρωζώνης εξαναγκάζοντας την Ελλάδα και άλλες χώρες να πληρώσουν το συνολικό τίμημα -μέσω της λιτότητας, των μεταρρυθμίσεων και της πλήρους αποπληρωμής του χρέους- για τη δική τους υπερέκθεση· ένα άμεσο αποτέλεσμα της δικής τους επιδίωξης για απορρόφηση του πλεονάσματος στην πορεία προς την κρίση.

Ο πανικός των αναδυόμενων αγορών είναι αποτέλεσμα της ίδιας επιδίωξης για απορρόφηση του πλεονάσματος και ως εκ τούτου μια έκβαση της ίδιας διαδικασίας χωρικής μετατόπισης. Όταν το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ σχεδόν κατέρρευσε το 2008, το κράτος παρενέβη για να σώσει και να στηρίξει το τραπεζικό σύστημα, και στην προκύπτουσα ύφεση η Ομοσπονδιακή Τράπεζα ξεκίνησε τη διαδικασία της “ποσοτικής χαλάρωσης”, αγοράζοντας “κακό χρέος” από τράπεζες της Γουόλ Στριτ με αντάλλαγμα τη ρευστότητα (η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έκανε αργότερα το ίδιο το 2012). Ο στόχος πίσω από αυτό το πρόγραμμα κινήτρων ήταν να κάνει τις τράπεζες να αρχίσουν και πάλι να δανείζουν, ενθαρρύνοντας έτσι τους επενδυτές να επενδύσουν και τους καταναλωτές να καταναλώσουν - ιδανικά, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και επιφέροντας σταδιακά ανάκαμψη. Όμως, δεδομένων της ζοφερής κατάστασης της βιομηχανικής βάσης της Αμερικής και του γεγονότος ότι η αγορά κατοικίας είχε ήδη αξιοποιηθεί πλήρως ως μέσο απορρόφησης του πλεονάσματος, η Γουόλ Στριτ γύρισε το βλέμμα της αλλού: στις αναδυόμενες αγορές.

Η φλέβα των αναδυόμενων αγορών

Καθώς η Ομοσπονδιακή Τράπεζα άντλησε φθηνό χρήμα στην οικονομία, με την ελπίδα ότι η Γουόλ Στριτ θα το επανεπενδύσει στην παραγωγή, οι τραπεζίτες πήραν τα χρήματα και έτρεξαν με αυτά στο Σάο Πάολο, στην Ιστανμπούλ, στο Γιοχάνεσμπουργκ. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε σε μια εντελώς παράλογη γεωγραφική κατανομή: ενώ η Ελλάδα κατέρρευσε, η γειτονική Τουρκία άνθησε καθώς έγινε ένα σημαντικό σφουγγάρι για την απορρόφηση των πλεονασμάτων κεφαλαίου της Γουόλ Στριτ. Αμερικανοί επενδυτές δάνεισαν τις τουρκικές τράπεζες, οι οποίες με τη σειρά τους επανεπένδυσαν τα χρήματα σε τεράστια έργα αστικής ανάπτυξης, οδηγώντας σε ένα καθεστώς νεοφιλελεύθερης αστικής ανάπτυξης, με υψηλές αυξήσεις να ξεφυτρώνουν σε όλο τον ορίζοντα της Ιστανμπούλ. Στη φλέβα της αναδυόμενης αγοράς, ο Τούρκος πρωθυπουργός Ερντογάν πήρε σαφώς υψηλή θέση στις φθηνές πιστώσεις και άρχισε να υπερβαίνει υβριστικά τη λαϊκή εντολή με μεγαλομανή κατασκευαστικά έργα, με αποκορύφωμα την τρίτη γέφυρα πάνω από τον Βόσπορο και ένα εμπορικό κέντρο στην

κορυφή του Πάρκου Γκεζί, τον τελευταίο εναπομείναντα χώρο πρασίνου της Ιστανμπούλ - προκαλώντας έτσι ένα μεγάλο κίνημα για το "δικαίωμα στην πόλη", και φυσικά την εξέγερση του Γκεζί τον Ιούνιο του 2013.

Η Βραζιλία έγινε άλλο ένα σφουγγάρι για την απορρόφηση του πλεονάσματος, απορροφώντας δισεκατομμύρια δολάρια από ξένες επενδύσεις κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών και επανεπενδύοντάς τα στην κατασκευή των κοινωνικά άχρηστων σταδίων του Παγκόσμιου Κυπέλλου και των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως ακριβώς είχε κάνει η Ελλάδα στην πορεία μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ενώ η κυβέρνηση παρέλειψε να παράσχει επαρκείς δημόσιες υπηρεσίες για τους πολίτες της. Αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο συνέβη η εξέγερση για τα ναύλα των λεωφορείων στη Βραζιλία τον Ιούνιο του 2013, συμπίπτοντας με τις διαδηλώσεις στην Τουρκία. Σε άλλες χώρες που απορρόφησαν το πλεόνασμα κεφαλαίου περιλαμβανομένων της Ινδονησίας, της Ταϊλάνδης, της Νότιας Αφρικής και της Ουκρανίας, καθεμία από τις οποίες έζησε επίσης μεγάλη κοινωνική αναταραχή τους τελευταίους μήνες, καθώς η παλίρροια του φτηνού χρήματος αρχίζει σταδιακά να υποχωρεί, εκτίθενται ο αναιμικός χαρακτήρας των κοινωνικών παροχών και οι τάσεις διαφθοράς των κρατικών αξιωματούχων καθώς πήραν υψηλές φθηνές πιστώσεις που επανεπενδύθηκαν από μερικές από τις μεγαλύτερες τράπεζες του κόσμου.

Μια άλλη φούσκα σκάει

Όπως ήταν αναμενόμενο, η πλημμύρα των αναδυόμενων αγορών παρήγαγε μια οικεία εικόνα: το σφουγγάρι απορρόφησε τόσο πολύ κεφάλαιο που δεν μπορεί να απορροφήσει άλλο πια. Κατά τη διάρκεια του 2013, οι αποδόσεις άρχισαν να μειώνονται και οι επενδυτές έγιναν όλο και πιο διστακτικοί να συνεχίσουν την επανεπένδυση του κεφαλαίου τους σε ομόλογα και μετοχές αναδυόμενων αγορών. Καθώς η κινεζική κυβέρνηση κινήθηκε παράλληλα για να ξεφουσκώσει τη δική της επική φούσκα των ακινήτων, με την ελπίδα της άμβλυνσης των πιέσεων στο, 4.800 τρισεκατομμυρίων δολαρίων, σκιώδες τραπεζικό της σύστημα (δηλαδή, χρέος εκτός ισολογισμού), η υπερχρεωμένη οικονομία της Κίνας τελικά άρχισε να επιβραδύνεται, περιορίζοντας έτσι τη ζήτηση για εμπορεύματα. Δεδομένου ότι περιφερειακές χώρες όπως η Αργεντινή, η Νότια Αφρική, η Ινδονησία και η Βραζιλία είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενες για το συνάλλαγμα τους από την εξαγωγή γεωργικών προϊόντων και ορυκτών, η επακόλουθη εμπορευματική ύφεση θα επηρεάσει σοβαρά την ικανότητα των χωρών αυτών για απόκτηση ξένου συναλλάγματος με το οποίο συντηρούν τα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών τους και αναχρηματοδοτούν το εξωτερικό χρέος τους.

Αυτή η ήδη επισφαλής κατάσταση επιδεινώθηκε περαιτέρω πέρυσι, όταν η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ ανακοίνωσε ότι θα “στενέψει” (δηλαδή, αποκλιμάκωση) του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης, προκαλώντας φόβο στους επενδυτές για συρρίκνωση της ρευστότητας. Αυτό με τη σειρά του τους έκανε ακόμα πιο διστακτικούς να επενδύσουν σε αναδυόμενες αγορές, καθώς το φθηνό χρήμα από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα ήταν μια σημαντική προϋπόθεση για την προθυμία τους να εκτεθούν σε κίνδυνο στην παγκόσμια περιφέρεια. Η πολιτική αστάθεια στην Ταϊλάνδη, την Ουκρανία και την Τουρκία, επιβάρυνε περαιτέρω την κατήφεια, και όταν την περασμένη εβδομάδα η κεντρική τράπεζα της Αργεντινής αναγκάστηκε ξαφνικά να παραδοθεί στις πιέσεις της αγοράς τοποθετήσεων και άφησε το πέσο σε ελεύθερη διακύμανση, έχασε σχεδόν το 15% της αξίας του μέσα σε μια μέρα - η πιο δραματική υποτίμηση από την ιστορική οικονομική κατάρρευση της χώρας το 2001-'02. Από τότε, οι αναδυόμενες αγορές έχουν μπει στο είδος συναλλαγών που ο Αν Μπενουά, επικεφαλής στρατηγικής αναδυόμενων αγορών της Societe Generale, αποκαλεί δυσοίωνα “πλήρως αναπτυγμένη κατάσταση πανικού”.

Ο καπιταλισμός είναι η κρίση

Έτσι, όταν διαβάσετε -τις επόμενες εβδομάδες ή τους επόμενους μήνες- ότι η κρίση των αναδυόμενων αγορών οφείλεται σε “κακά μεγέθη” ή “κακές πολιτικές” σε χώρες όπως η Αργεντινή, η Τουρκία, η Νότια Αφρική ή η Βραζιλία, απλά να θυμάστε το εξής: πέρα από αυτές τις μεμονωμένες επιφανειακές εκδηλώσεις, το βαθύτερο αίτιο για την επερχόμενη κατάρρευση βρίσκεται εντός των εσωτερικών αντιφάσεων του ίδιου του συστήματος. Ο καπιταλισμός ποτέ δεν επιλύει τις κρίσεις του, τις μετατοπίζει απλώς γεωγραφικά. Πάντα θα υπάρχουν μαύρα πρόβατα, ευαίσθητα σημεία και αδύναμοι κρίκοι στην αλυσίδα· πάντα θα υπάρχουν “κακά μεγέθη” και “κακές πολιτικές”· θα υπάρχει πάντα ο ένας ή ο άλλος λόγος δυσπιστίας στην προθυμία της κυβέρνησης να πληρώσει τα χρέη της ή να τηρήσει τις χρηματοοικονομικές συμβάσεις. Όμως, όταν οι επενδυτές ψάχνουν για μια αγορά που μπορεί να απορροφήσει τα πλεονάσματά τους, και η αγορά αυτή διανύει μια περίοδο επέκτασης, κανείς δεν θα παραπονεθεί. Όσο υπάρχουν χρήματα που πρέπει να γίνουν, οι επενδυτές δεν νοιάζονται καθόλου για τη διαφθορά, την τεμπελιά ή την ασωτία - γιατί ξέρουν πολύ καλά ότι αυτά δεν έχουν σημασία. Αυτό που έχει σημασία είναι οι αποδόσεις, τα κέρδη, τα ενοίκια· όσο το δυνατόν περισσότερα και όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Δεν έχει σημασία το κόστος για τους απλούς ανθρώπους ή το περιβάλλον.

Αλλά μόλις η αγορά κορεστεί, οι αποδόσεις πέφτουν, οι επενδυτές πανικοβάλλονται και τραβάνε τα χρήματά τους έξω· μόλις η παλίρροια υποχωρεί και οι προοπτικές για περαιτέρω κέρδη σκοτεινιάζουν, οι επενδυτές σπεύδουν να σηκώσουν το δάχτυλο της

επίπληξης για όποιο ηθικό ελάττωμα μπορούν να βρουν στον εθνικό χαρακτήρα: οι έλληνες είναι τεμπέληδες, οι τούρκοι διεφθαρμένοι, οι βραζιλιάνοι αναποτελεσματικοί και οι ρώσοι μεθυσμένοι – ή οποιαδήποτε άλλη συγκατάβαση μπορείτε να φανταστείτε. Το θέμα είναι ότι δεν έχει σημασία τι δικαιολογίες βρίσκουν. Το χρήμα μιλάει, και τα λόγια είναι φτηνά όταν είσαι στη “σωστή” πλευρά της συναλλαγής. Για τους δυτικούς ηγέτες είναι εύκολο να πουν σήμερα ότι “η κρίση έχει τελειώσει”, γιατί γι’ αυτούς έτσι είναι. Μπορούν απλώς να μετατοπίσουν το κόστος στους φτωχούς αμερικανούς και ισπανούς ιδιοκτήτες σπιτιών που δεν πήραν ποτέ μια δεκάρα για να σώσουν τα σπίτια τους· στους έλληνες εργαζόμενους, τους συνταξιούχους και τους νέους, οι οποίοι κάθονται στο σπίτι χωρίς αμοιβή ή μέλλον· και τώρα στους φτωχούς του Τρίτου Κόσμου, οι οποίοι σύντομα θα υποστούν το κύριο βάρος του κόστους προσαρμογής που οι ηγέτες τους θα μεταφέρουν σε αυτούς.

Το συμπέρασμα από όλα αυτά είναι τόσο απλό όσο και αόριστο: ο μόνος τρόπος για να ξεπεράσουμε την κρίση είναι να ξεπεράσουμε τον καπιταλισμό. Η επιλογή αυτή, δυστυχώς, δεν είναι στο ψηφοδέλτιο.

* Ο **Jerome Roos** σπούδασε Διεθνή Πολιτική Οικονομία στο *London School of Economics* και είναι υποψήφιος διδάκτωρ στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο, όπου η έρευνά του εστιάζεται στη δομική ισχύ του χρηματιστικού κεφαλαίου στις κρίσεις δημόσιου χρέους. Είναι ο ιδρυτής του *ROAR Magazine*.

Μετάφραση: **εργατική εφημερίδα Δράση**

Δημοσιεύτηκε στο roarmag.org